

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Svmmma Totivs Theologiae S. Thomae Aqvinatis, Doctoris Angelici Ordinis Prædicatorum

Secvndæ Secvndæ Partis Volumen Secundum

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Romae, 1619

De idololatria. Qu[a]estio 94.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38762

nem, & consuetudinem eorum quibus homo conuiuit: non est superfluum in diuino cultu. Si autem aliquid sit, quod quantum est de se, non pertinet ad Dei gloriam, neque ad hoc quod mens hominis feratur in Deum, aut quod carnis concupiscentiæ inordinatæ refrænentur; aut etiam si sit præter Dei & Ecclesiæ institutionem; vel contra consuetudinem communem (quæ secundum * August. pro lege habenda est): totum hoc reputandum est superfluum & superstitiosum: quia in exterioribus solum consistens, ad interiorem Dei cultum non pertinet. Vnde † August. in libro de vera religione inducit, quod dicitur Luc. 17. Regnum Dei intra vos est: loquitur contra superstitiosos, qui scilicet exterioribus principalem curam impendunt.

* in epif.
86. parâ
à pr: 1. 2.
† cap. 3.
med. 1. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod in ipsa Dei glorificatione implicatur, quod id quod sit, pertinet ad Dei gloriam: per quod excluditur superstitutionis superfluitas.

Ad secundum dicendum, quod per fidem, spem, & charitatem, anima subiicitur Deo. Vnde in eis non potest esse aliquid superfluum. Aliud autem est de exterioribus actibus, qui quandoque ad hæc non pertinent.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de superfluo quantum ad quantitatem absolutam.

QVÆST. XCIV.

De idololatria, in quatuor articulos diuisa.

Inde considerandum est de idololatria.

- D** Et circa hoc quaeruntur quatuor.
- ¶ Primo, utrum idololatria sit species superstitutionis?
 - ¶ Secundo, utrum sit peccatum?
 - ¶ Tertio, utrum sit grauissimum peccatorum?
 - ¶ Quarto, de causa huius peccati. Vtrum autem cum idololatriæ sit communicandum, dictum est supra cum de infidelitate ageretur.

Verum idololatria rectè ponatur Species superstitionis?

501

2. d. 9 q. 1

a 1. q. 3.

ad 3. Et

3. contra

c 120

* q. 11. a.

1.

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd idololatria non ponatur rectè species superstitionis. Sicut enim hæretici sunt infideles, ita & idololatæ. Sed hæresis est species infidelitatis, vt supra habitum * est. Ergo & idololatria: non autem superstitionis.

¶ 2 Præterea, Latria pertinet ad virtutem religionis, cui opponitur superstitio. Sed idololatria videtur vniuocè dici latria, cum ea quæ ad veram religionem pertinet. Sicut enim appetitus falsæ beatitudinis cum appetitu veræ beatitudinis vniuocè dicitur: ita cultus falforum deorum, qui dicitur idololatria, vniuocè videtur dici cum cultu veri Dei, qui est latria veræ religionis. Ergo idololatria non est species superstitionis.

¶ 3 Præterea, Illud quod nihil est, non potest esse alicuius generis species. Sed idololatria nihil esse videtur. Dicit enim Apostolus, 1. ad Corinth 8. Scimus quia nihil est idolum in mundo. Et infra 10. Quid ergo dico quòd idolis immolatum sit aliquid, aut quòd idolum sit aliquid? quasi dicat, non. Immolare autem idolis, propriè ad idololatriam pertinet. Ergo idololatria quasi nihil existens, non potest esse superstitionis species.

¶ 4 Præterea, Ad superstitionem pertinet exhibere cultum diuinum cui non debetur. Sed cultus diuinus sicut non debetur idolis, ita nec alijs creaturis. Vnde ad Rom. 1. quidam vituperantur de hoc, quod coluerunt & seruiuerunt potius creaturæ quàm creatori. Ergo inconuenienter huiusmodi superstitionis species, idololatria nominatur: sed deberet potius nominari latria creaturæ.

SED contra est, quod Act. 17. dicitur, quòd Paulus cum Athenis expectaret, incitabatur spiritus eius in ipso, videns idololatriæ deditam ciuitatem. Et postea

Ita dixit, Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosos vos video. Ergo idololatria ad superstitionem pertinet.

RESPONDEO dicendum, quod sicut supra dictum * 993. a. 1
 est, ad superstitionem pertinet excedere debitum modum diuini cultus. Quod quidem præcipue fit, quando diuinus cultus exhibetur cui non debet exhiberi: debet autem exhiberi soli summo Deo, increato, vt supra habitum * est, cum de religione ageretur. Et ideo cuiuscumque creaturæ diuinus cultus exhibeatur, superstitiosum est. Huiusmodi autem cultus diuinus sicut creaturæ insensibili exhibebatur per aliqua sensibilia signa, puta sacrificia, ludos, & alia huiusmodi: ita etiam exhibebatur creaturæ representatæ per aliquam sensibilem formam seu figuram, quæ idolum dicitur. Diuersimodè tamen cultus diuinus idolis exhibebatur. Quidam enim per quandam nefariam artem imagines quasdam construebant, quæ virtute dæmonum aliquos certos effectus habebant. Vnde putabant in ipsis imaginibus esse aliquid diuinitatis, & per consequens quod diuinus cultus eis deberetur. Et hæc fuit opinio Hermetis Trimegisti, vt Aug. * dicit in 8. de ciuit. Dei. Alij verò non exhibebant cultum diuinitatis ipsis imaginibus, sed creaturis, quarum erant imagines. Et verumque horum tangit Apost. ad Rom. 1. Nam quantum ad primum dicit, Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum, & serpentium. Quantum autem ad secundum subdit, Coluerunt & seruiuerunt potius creaturæ quàm creatori. Horum tamen fuit triplex opinio. Quidam enim estimabant quosdam homines deos fuisse, quos per eorum imagines colebant: sicut Iouem, Mercurium, & alios huiusmodi. Quidam verò estimabant totum mundum esse vnum Deum, non propter corporalem substantiam, sed propter animam quam Deum esse credebant, dicentes Deum nihil aliud esse quàm animam, motu & ratione mundum gubernantem. Sicut & homo dicitur sapiens propter animam, non propter

993. a. 1

981. a. 1

18. c. 23.
 10. 5.

propter corpus. Vnde putabant toti mundo, & omnibus partibus eius, esse cultum diuinitatis exhibendū: caelo, aeri, aquæ, & omnibus huiusmodi partibus. Et adhuc referebant nomina & imagines suorum deorum: sicut Varro dicebat, & narrat August. in 7. * de Ciuit. Dei. Alij verò, scilicet Platonici, posuerunt vnū esse summum Deum causam omnium: post quem ponebant esse substantias quasdam spirituales à summo Deo creatas; quas Deos nominabant, participatione scilicet diuinitatis: nos autem eos angelos dicimus. Post quos ponebant animas cœlestium corporum, & sub his dæmones; quos dicebant esse aerea quasdam animalia: & sub his ponebant animas hominum, quas per virtutis meritum ad deorum vel dæmonum societatem assumi credebant: & his omnibus cultum diuinitatis exhibebant, vt August. narrat in 8. * de ciu. Dei. Has autem duas vltimas opiniones dicebant pertinere ad Physicam theologiam, quam Philosophi considerabant in mundo, & dicebant in scholis. Aliam vero, de cultu hominum, dicebant pertinere ad theologiam fabularem: quæ secundum signenta poetarum representabatur in theatris. Aliam verò opinionem de imaginibus, dicebant pertinere ad ciuilem theologiam, quæ per Pontifices celebrabatur in templis. Omnia autem hæc ad superstitionem idololatriæ pertinebant. Vnde Aug. dicit * in 2. de doct. Christi Superstitiosum est quicquid institutum ab hominibus est ad faciendā & colendā idola, vel pertinens ad colendam, sicut Deum, creaturam, partemve vllam creaturæ.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut religio non est fides, sed fidei protestatio per aliqua exteriora signa: ita superstitio est quædam infidelitatis protestatio per exteriorem cultum: quam quidem protestationem nomen idololatriæ significat: non autem nomen hæresis, sed solum falsam opinionem. Et ideo hæresis est species infidelitatis: sed idololatria est species superstitionis.

Ad secundum dicendum, quod nomen latræ dupliciter

l. 7. c. 16.
et c. 6. t. 5

l. 3. c. 14.
no. 5.

l. 2. c. 20.
in princ.
no. 3.

eiret potest accipi. Vno enim modo potest significare humanum actum ad cultum Dei pertinentem. Et secundum hoc non variatur significatio huius nominis, latria, cuiuscumque exhibeatur: quia illud cui exhibetur, non cadit secundum hoc in eius diffinitione. Et secundum hoc latria vniuoce dicitur, secundum quod pertinet ad veram religionem & secundum quod pertinet ad idololatriam. Sicut solutio tributi vniuoce dicitur, siue exhibeatur vero regi, siue falso. Alio modo accipitur latria prout est idem religioni. Et sic cum sit virtus, de ratione eius est quod cultus diuinus exhibeatur ei cui debet exhiberi. Et secundum hoc latria æquiuoce dicitur de latria veræ religionis, & de idololatria. Sicut prudentia æquiuoce dicitur de prudentia, quæ est virtus: & de prudentia, quæ est carnis.

Ad tertium dicendum, quod Apostolus intelligit idolum nihil esse in mundo: quia imagines illæ, quæ idola dicebantur, non erant animatæ, aut aliquam virtutem diuinitatis habentes, sicut Hermes ponebat: quasi esset aliquid compositum ex spiritu, & corpore. Et similiter intelligendum est, quod idolis non est aliquid immolatum: quia per huiusmodi immolationem carnes immolatiuæ, neque aliquam sanctificationem consequentur, vt Gentiles putabant; neque aliquam immunditiam, vt putabant Iudæi.

Ad quartum dicendum, quod ex communi consuetudine, quæ creaturas quascumque colebant Gentiles sub quibusdam imaginibus, impositum est hoc nomen idololatria ad significandum quemcumque cultum creaturæ, etiam si sine imaginibus fiat.

ARTIC. I I.

Vtrum idololatria sit peccatum?

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod idololatria non sit peccatum. Nihil enim est peccatum, quod vera fides in cultum Dei assumit. Sed vera fides imagines quasdam assumit ad diuinum cultum.

302
3. con. 6
120.

eam. Nam & in tabernaculo erant imagines Cherubim, ut legitur Exod. 25. Et in Ecclesia quædam imagines ponuntur, quas fideles adorant. Ergo idololatria, secundum quam idola adorantur, non est peccatum.

¶ 2 Præterea, Cuilibet superiori est reuerentia exhibenda. Sed angeli & animæ sanctorum sunt nobis superiores. Ergo si eis exhibeatur reuerentia per aliquem cultum vel sacrificiorum vel aliquorum huiusmodi, non erit peccatum.

*Enchiridij c. 3.
10. 3.*

¶ 3 Præterea, Summus Deus interiori cultu mentis est colendus: secundum illud Ioan. 4. Deum oportet adorare in spiritu & veritate. Et August. dicit* in Enchiridio, quod Deus colitur fide, spe, & charitate. Potest autem contingere quod aliquis exterius idola colat, interius tamen à vera fide non discedat. Ergo videtur quod sine præiudicio diuini cultus possit aliquis exterius idola colere.

SED contra est, quod Exod. 20. dicitur, Non adorabis ea, scilicet exterius; neque colēs, scilicet interius, ut gloss. exponit. Et loquitur de sculptilibus & imaginibus. Ergo peccatum est, idolis exteriorem vel interiorem cultum exhibere.

RESPONDEO dicendum, quod circa hoc aliqui dupliciter errauerunt. Quidam enim putauerunt quod offerre sacrificium, & alia ad latriam pertinentia, non solum summo Deo, sed etiam alijs supradictis esset debitum, & per se bonum: eo quod cuilibet superiori naturæ diuinam reuerentiam exhibendam putabant, quasi Deo propinquiore. Sed hoc irrationabiliter dicitur. Nam etsi omnes superiores reuereri debeamus, non tamen eadem reuerentia omnibus debetur: sed aliquid speciale summo Deo debetur, qui singulari ratione omnes excellit. Et hoc est latriæ cultus. Nec potest dici, sicut quidam putauerunt, hæc visibilia sacrificia dijs alijs congruere: illi verò summo Deo tanquam meliori meliora, scilicet puræ mentis officia: quia ut Aug. dicit in 10. * de Ciuitate, exteriora sacrificia ita sunt signa interiorum, sicut verba sonant.

*1. 10. c. 19
11. prin.
1. 5.*

sonantia, signa sunt rerum. Quocirca sicut orantes atque laudantes ad eum dirigimus significantes voces, cui res ipsas in corde, quas significamus, offerimus: ita sacrificantes, non alteri visibile sacrificium offerendum esse nouerimus, quàm ei, cuius in cordibus nostris inuisibile sacrificium nos ipsi esse debemus. Alij verò estimauerunt latriæ cultum exteriorem non esse idolis exhibendum, tanquam per se bonum, aut optimum, sed tanquam vulgari consuetudini consonum: vt August. in * 6. de ciuitate Dei, introducit Senecam dicentem: Sic, inquit, adorabimus, vt meminerimus huiusmodi cultum magis ad morem quàm ad rem pertinere. Et in lib. de * vera religione, Aug dicit, non esse religionem à Philosophis querendam, qui eadem sacra recipiebant cum populis, & de suorum deorum natura ac summo bono diuersas contrariaque sententias in scholis personabant. Et hunc etiam errorem secuti sunt quidam hæretici, asserentes non esse periculosum, si quis persecutionis tempore deprehensus, exterius idola colat: dum tamen fidem in mente seruet. Sed hoc apparet manifestè falsum. Nam cum exterior cultus sit signum interioris cultus: sicut est perniciosum mendacium, si quis verbis asserat contrarium eius quod per veram fidem tenet in corde, ita etiam est perniciosa falsitas, si quis exteriorem cultum exhibeat alicui, contra id quod sentit in mente. Vnde August. dicit contra Senecam in sexto * de ciuitate Dei, quòd eo damnabilius colebat idola, quo illa quæ mendaciter agebat, sic ageret, vt eum populus veraciter agere existimaret.

Ad primum ergo dicendum, quòd neque in veteris legis tabernaculo seu templo, neque etiam nunc, imagines in Ecclesia instituuntur, vt eis cultus latriæ exhibeatur: sed ad quãdam significationem, vt per huiusmodi imagines mentibus hominum imprimatur & confirmetur fides de excellentia angelorum & sanctorum. Secus autem est de imagine Christi, cui ratione diuinitatis latriæ debetur, vt dicitur * in tertio.

Ad

l. 6. c. 10.
10. 5.

cap. 5. in
prin. 6. 1.

l. 6. c. 10
in fi. 1. 5

* 3. p. 9.
25. a. 3.

Ad secundum Et tertium patet responsio per ea
† in co. a. quæ dicta † sunt.

ARTIC. III.

¶ *Verum idololatria sit grauisimum peccatorum?*

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quòd idololatria non sit grauisimum peccatorum. Pessimum enim opponitur optimo, vt dicitur * octauo Ethicor. Sed cultus interior qui consistit in fide, spe, & charitate, est melior quam cultus exterior. Ergo infidelitas, desperatio, & odium Dei, quæ opponuntur cultui interiori, sunt grauiora peccata quàm idololatria, quæ opponitur cultui exteriori.

¶ 2 Præterea, Tanto aliquod peccatum grauius est, quanto magis est contra Deum. Sed directius aliquis videtur contra Deum agere blasphemando, vel fidem impugnando, quàm cultum Dei alij exhibendo: quod pertinet ad idololatriam. Ergo blasphemia vel impugnatio fidei, est grauius peccatum quàm idololatria.

¶ 3 Præterea, Minora mala maioribus malis puniri videntur. Sed peccatum idololatriæ punitum, est peccato contra naturam, vt dicitur ad Roman. 1. Ergo peccatum contra naturam est grauius peccato idololatriæ.

¶ 4 Præterea, August. dicit 20. * contra Faustum, Neque vos, scilicet Manichæos, paganos dicimus, aut schisma paganorum; sed cum eis habere quandam similitudinem, eo quòd multos colatis Deos. Verùm vos in hoc esse eis longè deteriores: quòd illi ea colunt quæ sunt, sed pro dijs colenda non sunt: vos autem ea colitis, quæ omnino non sunt. Ergo vitium heretice prauitatis est grauius quàm idololatria.

¶ 5 Præterea, Super illud ad Galat. 4. Quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, dicit glos. * Hierony. Legis obseruantia, cui dediti tunc erant, erat peccatum penè par seruituti idolorum, cui ante conuersionem vacauerant. Non ergo peccatum idololatriæ est grauisimum.

SED

¶ 101

2.2. q. 102

a. 3. c. 11

Et mal.

q. 2. a. 10

10. Et 1.

C. 12.

co. 2.

* L. 8. c. 10

sit. prin.

l. 20 con-

tra Faust.

c. 9 circa

prin. 1. 6.

id habet

in senten-

tia glos.

interlin.

in hoc lo-

co.

SED contra est, quòd Leuit. 15. super illud quod dicitur de immunditia mulieris patientis fluxum sanguinis: dicit * glo. Omne peccatum est immunditia animæ, sed idololatria maximè.

RESPONDEO dicendum, quòd grauitas alicuius peccati potest attendi dupliciter. Vno modo ex parte ipsius peccati: & sic peccatum idololatriæ grauissimum est. Sicut enim in terrena republica grauissimum esse videtur, quòd aliquis honorem regium alteri impendat quam verò Regi (quia, quantum in se est, totum reipublicæ perturbat ordinem): ita in peccatis, quæ contra Deum committuntur, quæ tamen sunt maxima, grauissimum esse videtur quòd aliquis honorem diuinum creaturæ impendat: quia quantum est in se, facit alium Deum in mundo, minuens principatum diuinum. Alio modo potest attendi grauitas peccati ex parte ipsius peccantis: sicut dicitur grauius esse peccatum eius qui peccat scienter, quàm eius qui peccat ignoranter. Et secundum hoc nihil prohibet grauius peccare hæreticos, qui scienter corrumpunt fidem quam acceperunt, quàm idololatrias ignoranter peccantes. Et similiter etiam aliqua alia peccata possunt esse maiora propter maiorem contemptum peccatis.

Ad primum ergo dicendum, quòd idololatria præsupponit intertorem infidelitatem, & adiicit exterius indebitum cultum. Si verò sit exterior tantum idololatria absque interiori infidelitate, additur culpa falsitatis, vt prius dictum * est.

Ad secundum dicendum, quòd idololatria includit magnam blasphemiam, in quantum Deo subtrahitur dominij singularitas, & fidem opere impugnat idololatria.

Ad tertium dicendum, quòd quia de ratione peccati est quòd sit contra voluntatem, peccatum per quod aliud punitur, oportet esse magis manifestum, vt ex hoc homo sibi ipsi, & alijs detestabilis reddatur. Non autem oportet quòd sit grauius. Et secundum hoc, peccatum quod est contra naturam, minus est pec-

*gl ordin.
sup illud
Docebitis
filios is-
rael, vt
caueant
immundi-
tias.*

art præc.

catum quam idololatriæ. Sed quia est manifestius, ponitur quasi conueniens pœna peccati idololatriæ: ut scilicet sicut homo per idololatriam peruerit ordinem diuini honoris, ita per peccatum cõtra naturam, propriæ naturæ confusibilem peruerfitatem patiatur.

Ad quartum dicendum, quòd hæresis Manichæorum, etiam quantum ad genus peccati, grauior est quam peccatum aliorum idololatrarum: quia magis derogant diuino honori, ponentes duos deos contrarios, & multa vana fabulosa de Deo fingentes. Secus autem est de alijs hæreticis, qui vnum Deum continentur, & eum solum colunt.

Ad quintum dicendum, quòd obseruatio legis tempore gratiæ, non est omnino æqualis idololatriæ, secundum genus peccati, sed penè æqualis: quia vtrumque est species pestiferæ superstitionis.

ARTIC. IV.

Utrum causa idololatriæ fuerit ex parte hominis?

504
2. d. 15. q. 2. a. 2. co.
Et 3. cõtra c. 120
Et p. q. 3. a. 4. co.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quòd causa idololatriæ non fuerit ex parte hominis. In homine enim nihil est nisi vel natura, vel virtus, vel culpa. Sed causa idololatriæ non potuit esse ex parte naturæ hominis: quin potius naturalis ratio hominis dicat, quòd sit vnus Deus, & quòd non sit mortuus cultus diuinus exhibendus, neque rebus inanimatis. Similiter etiam nec idololatria habet causam in homine ex parte virtutis: quia non potest arbor bona malos fructus facere, ut dicitur Matt. 7. Neque etiam ex parte culpæ: quia ut dicitur Sap. 14. Infandorum idololatræ cultura omnis mali causa est, & initiũ & finis. Ergo idololatria non habet causam ex parte hominis.

¶ 2. Præterea, Ea quæ ex parte hominis causantur, omni tempore in hominibus inueniuntur. Non autem semper fuit idololatria, sed in secunda ætate legitur esse adinuenta: vel à Nembroth, qui (ut dicitur) cogebat homines ignem adorare: vel à Nino, qui imaginem patris sui Beli adorari fecit. Apud Græcos autem (ut Isidorus * refert) Prometheus primus firmu.

li. 8. Ety.
c. 11 pau
la à prin.

simulachra hominum de luto finxit. Iudæi verò dicunt quòd Ismael primus simulachrum de luto fecit. Celsavit etiam in sexta ætate idololatria magna ex parte. Ergo idololatria non habuit causam ex parte hominis.

¶ 3 Præterea, Aug.* dicit 21. de civit. Dei, Neque potuit primum, nisi in illis, scilicet dæmonibus docentibus, disci, quid illorum appetat, quid exhorreat, aut quo inuitetur nomine, aut quo cogatur: vnde magicæ artes, earumque artifices extiterunt. Eadem autem ratio videtur esse de idololatria. Ergo idololatriæ causa non est ex parte hominum.

* c. 6. de
me. illius
10. 2.

SED contra est, quod dicitur Sapient. 14. Superuacuitas hominum hæc, scilicet idola, adinuenit in orbe terrarum.

RESPONDEO dicendum, quòd idololatriæ est duplex causa. Vna quidem dispositiua. Et hæc fuit ex parte hominum. Et hoc tripliciter. Primo quidem ex inordinatione affectus, prout scilicet homines aliquem hominem, vel nimis amantes, vel nimis venerantes, honorem diuinum ei impenderunt. Et hæc causa assignatur Sapientie decimo quarto, Acerbo luctu dolens pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem; & illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tamquam Deum colere cepit. Et ibidem etiam subditur, quòd homines aut affectui, aut rebus deseruientes, incommunicabile nomen, scilicet diuinitatis, lignis, & lapidibus imposuerunt. Secundo propter hoc quòd homo naturaliter de representatione delectatur, vt Philosophus dicit * in poetria sua. Et ideo homines rudes à principio videntes per diligentiam artificum imagines hominum expressiue factas, diuinitatis cultum eis impenderunt. Vnde dicitur Sap. 13. Si quis artifex faber de sylua lignum rectum secuerit, & per scientiam suæ artis figurer illud, & assimilet imagini hominis: de substantia sua, & filijs & nuptijs vorum faciens, inquit. Tertio, propter ignorantiam veri Dei, cuius excellentiam

cap. 2. in
princ. il-
lino 1. 6.

Et a ho-

homines non considerantes, quibusdam creaturis propter pulchritudinem, seu virtutem, diuinitatis cultum exhibuerunt. Vnde dicitur Sapientia 13. Neque operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citacum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem, aut lunam, rectores orbis terrarum, deos putauerunt. Alia autem causa idololatriæ fuit consummatoria ex parte demonum, qui se colendos hominibus errantibus exhibuerunt, in idolis dando responsa, & aliqua, quæ videbantur hominibus mirabilia, faciendo. Vnde & in Psal. 95. dicitur, Omnes dii gentium damonia.

In co. ar. Ad primum ergo dicendum, quod causa dispositiua idololatriæ fuit ex parte hominis naturæ defectus, vel per ignorantiam intellectus, vel per inordinationem affectus, vt dictum * est. Et hoc etiam ad culpam pertinet. Dicitur autem idololatria esse causa, initium, & finis omnis peccati: quia non est aliquid genus peccati, quod interdum idololatriam non producat, vel expressè inducendo per modum causæ, vel occasionem præbendo per modum initij, vel per modum finis, in quantum peccata aliqua assumebantur in cultum idolorum: sicut occisiones hominum, & mutilationes membrorum, & alia huiusmodi. Et tamen aliqua peccata possunt idololatriam præcedere, quæ ad ipsam hominem disponunt.

Ad secundum dicendum, quod in prima ætate non fuit idololatria, propter recentem memoriam creationis mundi, ex qua adhuc vigeat cognitio vniuersalis Dei in mente hominum. In sexta autem ætate idololatria est exclusa per virtutem, & doctrinam Christi, qui de diabolo triumphauit.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de causa consummatoria idololatriæ.

QVÆST. XCV.

De superstitione diuiniua, in octo articulos diuisa.
Postea considerandum est de superstitione diuiniua.

¶ Et